mist, s. t. ajal, mil palju elanikke linnast eemal viibis, linnas endas 873 ja eeslinnades 554, kokku 1427 inimest[1]). Harilikul ajal pidi elanikkude arv igatahes suurem olema, sest juba a. 1707 maikuus leiame Tartu linnas (alevid mitte juurde arvatud) 1620 elanikku.

Kodanikkonna tulundusolud. Tartu tulunduselu liikus Rootsi aja teisel poolel, samuti kui kõik teised elualad, teatava loiduse ja isegi tagurpidimineku tähe all. A. 1690 manitses Hastfer Tartu raadi ja kodanikke „täie tõsidusega" selle poole püüdma, et kiratsevat kaubandust jälle elujõuliseks teha. Kuid tartlasil jätkus energiat ja oskust ainult privileegiumidega soomustatud keeldude süsteemist endale kaitset otsida, kuna peaaegu täieliselt puudusid positiivsed algatused tulunduselu tervendamiseks. A. 1673 pandi Tartuski maksma Rootsi kauplemisseadus (Handelsordnung) niivõrra, kui see vastu ei käinud kohalikele privileegiumidele. Selle seaduse põhjal oli aadelmeestel õigus suurkauplemise alal toimida kas omaette või ühenduses linnakodanikega, ilma et nad kodanikuõigusi linnas oleksid omandanud. Tartu kaubandusliku tegevuse peasisu moodustas ka kõne all oleval ajajärgul kauplemine Venemaaga. Aleksei Mihailovitši privileegium Tartule tühistus loomulikult Tartu tagasipöördumisega Rootsi võimu alla. Selle eest kindlustas Kärde rahu a. 1661 kõigile Rootsi alamaile vabaduse kõigis Venemaa linnades vabalt kaubelda, missugusest soodustusest Tartu oma geograafilise asendi tõttu esijoones kasu pidi saama. Samal ajal said venelased õiguse Liivimaa linnades vabaks kauplemiseks ja tarvitasid seda õigust niiviisi, et Tartu raad ja Suur Gild esinesid nende vastu alaliste kaebustega. Kõige enam pahandas tartlasi venelaste poolt toimetatud kauplemine väljaspool linna piire. Vene kaupmehed, kaebab raad sageli, käivat talust tallu ja mõisast mõisa, ostvat kõik vilja üles ja saatvat Venemaale; sedasama sündivat ka teiste ainetega, nagu meega, vahaga jne. A. 1678 Karl XI-dale esitatud palvekirjas leidis raad venelaste vaba talitamise Tartu linnas rahvastikule lausa kahjuliku olevat. Eriti tülikad olevat venelased septembrikuus peetaval maarjalaadal, mil ainult toiduainetega kaubeldakse: nad ostvat tartlaste eest vilja ja muud tarvilised ained üles ja saatvat Venemaale, kuna samal ajal „keiner Ew. Königl. Maytt. Einwohner und Unterthan dergleichen Freyheiten in Russland weder genossen noch zu gewarten hat". Tartu rae korduvad palved, et venelaste teotsemisele riikliku võimu poolt teatavad piirid tõmmataks, ei leidnud lepingutega seotud Rootsi valitsuse poolt tarvilist vastutulelikkust.

Juba suuremal määral leidsid rahuldamist Suure Gildi soovid oma maa „eesostjate" (Vorkäufer) tegevuse takistamise suhtes. Mitte ainult venelased, vaid ka Tallinna, Narva ja Pärnu kaupmehed, mõisarentnikud ja -valitsejad, kõrtsmikud ja kupjad andusid tulutoovale kauplemisele maal. Eesostjaid, kes ise või oma sulaste ning sellide kaudu maal kaupu kokku ostsid, leidus ka Tartu kodanikkude endi hulgas. Näit. nimetab rae protokoll vilja ülesostjaina Rolof Ernsti, Franz Singelmanni ja Bulli Johanni. Eesostmist, mis raskendas otsekohest kauba valmistaja ja selle tarvitaja kokkupuutumist linnaturul, keelas Rootsi valitsus linna soovide kohaselt paljude üksteisele järgnevate kuninga ja kindralkuberneri resolutsioonidega. Et aga järelevalve sääraste keelude täitmise järgi oli nõrk ja üldse raske teostada, siis ei saanud Tartu linn neist sundmäärusist loodetud kasu. Ka sõjaväe markitantide tegevust, mis kohalikele kaupmehile võistlust valmistas, ei

1) Fr. Bienemann jun., Die Katastrophe der Stadt Dorpat während des Nordischen Krieges, Reval 1902, lk. 17, 182.

Tartu, lk. 92